

Ks. Jan Klinkowski*

STAROTESTAMENTOWE TŁO JEZUSOWEJ PROKLAMACJI ROKU JUBILEUSZOWEGO W NAZARECIE (ŁK 4,16-30)

OLD TESTAMENT BACKGROUND OF JESUS PROCLAMATION OF THE JUBILEE YEAR IN NAZARETH (LK 4:16-30)

Abstract: A man, created in the image and likeness of God (cf. Gen. 1:27), possesses an awareness of the passing of time and is able to view his life from the perspective of eternity. In the act of creation, he was called to subdue the earth (cf. Gen. 1:28), which means a calling for civilizational and cultural development. However, a destructive virus, known in theology as original sin, has entered his nature, causing man to use time and space in a disorderly manner. The sin of human pride can lead to the enslavement of another person by limiting their freedom of movement in space and control over time. A man through the progress of civilization has the temptation to use the world of animals and the land that depends on him. To counteract the excessive exploitation of the earth, animals, and human forces, the Hebrews developed the observance of the Sabbath, the Sabbath year, and the Jubilee year. A man should realize that they are not an absolute ruler of time, space, animals, or other people. Detachment from activity on the seventh day of the week, the seventh year, and every fifty years allows one to organize their life, relationships with others, the animal world, and the cultivated earth. Man should feel free, give others freedom, respect the world of animals and introduce a balanced approach to the exploitation of the earth (an ecological dimension). In the New Testament, Jesus emphasizes liberation from sin, which is the source of all enslavement. A man experiencing in his humility the forgiveness from God should adopt the attitude of reconciliation with other people and showing mercy, which restores the dignity of the other.

Keywords: jubilee, sabbath, sabbath year, original sin, enslavement, harmony of life.

Człowiek żyje w przestrzeni i czasie, ale to Bóg jest panem czasu i do niego należy przestrzeń życia człowieka, jaką jest ziemia. Hebrajczycy, a później chrześcijanie, wypracowali linearne pojęcie czasu, w którym jest początek – akt stwórczy Boga, i koniec, czyli czas zamknięcia dziejów przez Boga. Człowiek poprzez akt narodzin

* Ks. Jan Klinkowski – doktor habilitowany, profesor nadzwyczajny Papieskiego Wydziału Teologicznego we Wrocławiu, ORCID: 0000-0003-4367-1982.

i chwilę śmierci wpisuje swoje osobiste życie w tę linię egzystencji świata. Czas ofiarowany przez Boga ma wykorzystać do tego, by czynić sobie ziemię poddaną (por. Rdz 1,28), a więc jego powołaniem jest budowanie cywilizacji i rozwijanie kultury. Rozwój cywilizacyjny następuje poprzez zagospodarowywanie ziemi.

Niestety, zranienie ludzkiej natury przez grzech doprowadziło do nieumiejętnego gospodarowania czasem i przestrzenią. Człowiek niejednokrotnie próbuje czynić się panem czasu, prowadząc do zniewolenia drugiego człowieka, by podporządkować jego czas własnym korzyściom. Od zarania dziejów aż po współczesność wszczyna wojny, by zabrać drugiemu człowiekowi przestrzeń życia, jego ziemię. W tym kontekście religijno-kulturowym w imieniu Boga wypowiedział się autor Księgi Kapłańskiej, który nakazuje:

Nie wolno wam sprzedawać ziemi na zawsze, gdyż ona należy do Mnie, a wy jesteście u Mnie przybyszami i osiedleńcami (Kpł 25,23; por. Wj 15,13.17).

Chociaż wezwanie skierowane jest w sposób bezpośredni do Hebrajczyków, poprzez analogię odnosi się do każdego człowieka. Zabranie drugiemu czasu i przestrzeni życia sprawia jego zniewolenie. Wspinając się po schodach sakralizacji czasu i przestrzeni od szabatu poprzez rok szabatowy i rok jubileuszowy, zmierzamy ku wyzwoleniu ze zniewolenia. Na tej drodze człowiek obdarza wolnością tego, który popadł w zależność materialną lub duchową od niego, ale dzięki temu także obdarowujący wolnością może zostać obdarzony wolnością od Boga, i to najistotniejszą – wolnością od konsekwencji wyrządzonego zła w postaci grzechu!

1. SZABAT – SAKRALIZACJA CZASU

Wspólnota Hebrajczyków wywodziła się z tradycji nomadycznej, którą reprezentowali patriarchowie. Czasy patriarchów Abrahama, Izaaka i Jakuba określamy z pewnym prawdopodobieństwem na XVIII stulecie przed Chr.¹ Charakterystyczną cechą ich stylu życia była swoboda poruszania się i dysponowania czasem. Możliwość poruszania się w przestrzeni i czas wolny stanowią o istocie bycia człowiekiem wolnym. Hebrajczycy będąc w niewoli egipskiej, utracili możliwość swobodnego poruszania się w przestrzeni i dysponowania czasem. Zakres ich przemieszczania określał faraon, on dysponował także ich czasem, mógł to oczywiście czynić przez swoją administrację. Opuszczając krainę niewoli, Hebrajczycy nabyli możliwość swobodnego poruszania się – choć była to na początku tylko przestrzeń pustyni, mogli również dysponować swoim czasem. W tym kontekście należy szukać genezy świętowania dorocznych uroczystości oraz obchodzenia dnia szabatu. Jednak dopiero czasy drugiej niewoli, której doświadczyli w Babilonii, doprowadziły

¹ Najczęściej sytuuje się przybycie patriarchów na okres od XIX do XVI w. przed Chr. Por. M. Grant, *Dzieje dawnego Izraela*, Warszawa 1991, s. 44.

do głębszej refleksji nad znaczeniem czasu w życiu człowieka. Gdy zatem odzyskali wolność, zaczęli uroczyście obchodzić dzień szabatu, powierzając go Bogu. W sześć dni poruszali się swobodnie i wypełniali swoje obowiązki, a w dzień szabatu rezygnowali z aktywności, by przeżywać świadomość, że panem czasu i przestrzeni jest Bóg i Jemu trzeba oddać tę część życia. W przestrzeni ograniczyli swoje przemieszczanie się do dwóch tysięcy łokci (por. Wj 16,29; Lb 35,5; Dz 1,12), a w czasie zaniechali aktywności od wieczora do wieczora w dniu, który należał do Boga – w dniu szabatu².

Symbolicznie uzasadnienie szabatu miało swoje odniesienie do sześciodniowej aktywności Boga w akcie stwórczym i odpoczynku w dniu siódmym (por. Rdz 1,1-2,3). W zobowiązaniach przymierza synajskiego w Dekalogu zostało sformułowane wezwanie:

Pamiętaj o dniu szabatu, aby go święcić. Sześć dni będziesz pracował i wykonywał wszelką swoją pracę. Ale siódmego dnia jest szabat Pana, Boga twego: nie będziesz wykonywał żadnej pracy ani ty, ani twój syn, ani twoja córka, ani twój sługa, ani twoje służebnice, ani twoje bydło, ani obcy przybysz, który mieszka w twoich bramach. Gdyż w sześciu dniach uczynił Pan niebo i ziemię, morze i wszystko, co w nich jest, siódmego dnia odpoczął. Dlatego Pan pobłogosławił dzień szabatu i poświęcił go (Wj 20,8-11).

Prawodawca rozwinął myśl Dekalogu, uzasadniając obchody szabatu wspomnieniem odzyskania wolności po opuszczeniu Egiptu:

Będziesz zważał na szabat, aby go święcić, jak ci nakazał Pan, Bóg twój. Sześć dni będziesz pracował i wykonywał wszelką pracę, lecz w siódmym dniu jest szabat Pana, Boga twego. Nie będziesz wykonywał żadnej pracy ani ty, ani twój syn, ani twoja córka, ani twój sługa, ani twoja służąca, ani twój wół, ani twój osioł, ani żadne twoje zwierzę, ani obcy, który przebywa w twoich bramach; aby wypoczął twój niewolnik i twoja niewolnica, jak i ty. Pamiętaj, że byłeś niewolnikiem w ziemi egipskiej i wyprowadził cię stamtąd Pan, Bóg twój, ręką mocną i wyciągniętym ramieniem; przeto ci nakazał Pan, Bóg twój strzec szabatu (Pwt 5,12-15).

W wykazie pojawili się niewolnicy, którzy też powinni odpocząć, bo wspomnienie własnej niewoli Hebrajczyków w Egipcie, kiedy musieli ciężko pracować, powinno być przestrożą, by nie stali się dla swych niewolników jak Egipcjanie, wykorzystujący ich do ciężkich prac przy budowie miast. Autor Księgi Wyjścia sprecyzował jeszcze jeden cel obchodzenia szabatu:

Powiedz synom izraelskim: zaiste przestrzegać będziecie szabatów moich, gdyż to jest znakiem między mną a wami po wszystkie pokolenia wasze, abyście wiedzieli, że ja jestem Pan, który was uświęca (Wj 31,13).

² Por. L.H. Schiffman, *Droga szabatowa* [w:] *Encyklopedia biblijna*, red. P.J. Achtemeier, Warszawa 1999, s. 1173 n.

Celem szabatów jest zatem uświęcenie, czyli otworzenie się człowieka na Boskie działanie, które przemienia ludzką naturę i pozwala człowiekowi porządkować swoje życie, tak by stawało się ono wolne od grzechu.

Ogromna władza człowieka nad przyrodą i czynienia sobie ziemi poddaną, jaką otrzymał on w akcie stwórczym (por. Rdz 1,28), czyli jej ujarznienie, podporządkowanie i kontrolowanie, sprawiła, że człowiek zaczął myśleć o sobie jak o twórcy i panu wszystkiego, a szabat powinien uzmysławiać, że to Bóg jest Najwyższym Stwórcą³. Włączenie do odpoczynku niewolników miało przypominać, że nie człowiek jest panem drugiego człowieka, ale Bóg, do którego należy życie każdego, także niewolnika. Zaniechanie pracy przez zwierzęta, które człowiek udomowił, miało uświadomić ludziom, że Stwórcą świata przyrody, którego człowiek nie powinien eksploatować ponad siły, również jest Bóg, co więcej przez włączenie w odpoczynek szabatowy zwierząt stały się one jakby częścią „rodziny” – domu, a więc powinny być również otaczane opieką jak domownicy. Ten wymiar szabatów, dziś powiedzielibyśmy ekologiczny, jest warty podkreślenia, bo został sformułowany w epoce, kiedy zwierzęta traktowano jako siłę napędową wielu urządzeń.

W wieczór rozpoczynający szabat spożywało się chleb, który miał przypominać dar manny otrzymanej od Boga i fakt, że „W szóstym dniu zebrali podwójną ilość pożywienia” (Wj 16,22). Dlatego, jak mówił Mojżesz: „Dniem świętym spoczynku, szabatem poświęconym Panu jest dzień jutrzejszy” (Wj 16,23)⁴. Odwołanie do symbolicznej manny w postaci spożywanego chleba ma przypominać człowiekowi, że w rytmie sześciodniowym wystarczy mu czasu pracy, by zabezpieczyć swoją egzystencję. Człowiek musi też w sobie przezwyciężać postawę chciwości, która sprawia, że pragnie on wykorzystać czas i przestrzeń już nie tylko do zaspokojenia egzystencjalnych potrzeb, ale do pomnażania dóbr.

2. ROK SZABATOWY – SAKRALIZACJA PRZESTRZENI

Co siedem lat Izraelici mieli obchodzić „szabat dla ziemi” (Kpł 25,4-5), nazywany rokiem szabatowym (hebr. *szmitta szabbaton*) lub rokiem odłogowym (por. Wj 23,10-11). Rozpoczynał się on pierwszego dnia miesiąca tiszri, a więc jesienią (wrzesień/październik). W tym roku należało dać ziemi odpocząć, więc nie wolno było jej uprawiać. Wszystkie plony tego roku, które urosły bez pomocy człowieka, uważano za święte, mieli do nich prawo zarówno wolni, jak i niewolnicy, ubodzy i obcy (por. Wj 23,10-13; Kpł 25,1-7). W roku szabatowym należało sobie uświadomić, że cała ziemia i pochodzące z niej plody są własnością Boga

³ Por. N. Kameraz-Kos, *Święta i obyczaje żydowskie*, Warszawa 1997, s. 28.

⁴ Por. S.P. de Vries, *Obrzędy i symbole Żydów*, Kraków 1999, s. 96.

i dlatego wszyscy mają do nich równe prawa⁵. Kraj należał do Boga, choć został powierzony Izraelowi (por. Rdz 15,7; Wj 6,4; Pwt 5,16)⁶.

Wszyscy niewolnicy mieli prawo do odzyskania wolności. W tym roku nie było wolno egzekwować długów (por. Pwt 15,1-2; Neh 10,32), co miało uświadomić Izraelitom, że jedynie Bóg ma prawo do pełnej własności. Co więcej „nie powinno być pośród Izraela ubogiego” (Pwt 15,4), dlatego jest to rok wsparcia ubogich (por. Pwt 15,7-11).

Obchody roku szabatowego nabrały większego znaczenia po niewoli babilońskiej, którą zinterpretowano jako czas, który Bóg zabrał Izraelowi za nieprzestrzeganie prawa do odpoczynku ziemi w latach szabatowych przed najazdem Babilończyków. Stąd 70 lat niewoli to czas zaległego odpoczynku ziemi, którą wykorzystywano wcześniej⁷. Wątek 70 lat niewoli przewija się w tradycji prorockiej w różnych odcieniach znaczeniowych (por. Iz 23,15-17; Jr 25,12; 29,10; Za 1,12; Dn 9,2). Judejczycy przez 70 lat niewoli musieli odpracować dla obcych lata szabatowe.

W epoce powyznaniowej przywiązanie do obchodów roku szabatowego było tak wielkie, że gdy Aleksander Wielki opanował Wschód, zaakceptował zwolnienie z podatków w roku szabatowym dla Judejczyków, co potwierdził później w epoce rzymskiej również Juliusz Cezar⁸. System podatkowy nie zmienił się po powstaniu żydowskim (66-70 r. po Chr.), ale w celu poniżenia Żydów podatek didrachmy był wpłacany do nowej kasy *fiskus iudaicus*, z której środki były przeznaczone na kult Jowisza Kapitońskiego⁹. Wszelkie przywileje zostały zniesione, a podatki dla Żydów przywrócone po powstaniu Bar Kochby (132-135 r. po Chr.), ale wówczas Judejczycy utracili niepodległość i zostali zmuszeni do opuszczenia ojczyzny, czyli nie posiadali już własnej ziemi. Niewolnicy żydowscy na targach w Hebronie i Gazie byli tak liczni, że ich cena nie była wyższa od ceny konia. Jerozolima, dawna stolica, została zamknięta dla Żydów, a nowe miasto, które zaczęto budować, przyjęło cesarską i rzymską nazwę Aelia Capitolina na cześć Aeliusa Hadriana¹⁰. Przed wspólnotą Izraela w diasporze stanął obowiązek wykupywania swoich współbraci z niewoli, co było realizacją idei roku szabatowego uwalniania niewolników lub ich wykupienia.

⁵ Por. P.C. Bosak, *Święta i uroczystości Izraelitów. Leksykon*, Kraków 2023, s. 26.

⁶ Por. A. Tronina, *Księga Kapłańska (Nowy Komentarz Biblijny)*, Częstochowa 2006, s. 369.

⁷ Por. tamże, s. 364.

⁸ Por. Józef Flawiusz, *Antiquitates Judaicae*, XI 8,5 n.; XIV 10,6.

⁹ Por. M. Sartre, *Wschód rzymski. Prowincje i społeczeństwa prowincjonalne we wschodniej części basenu Morza Śródziemnego w okresie od Augusta do Sewerów (31 r. p.n.e.-325 r. n.e.)*, tłum. S. Rościcki, Wrocław – Warszawa – Kraków 1997, s. 415.

¹⁰ Por. P. Prigent, *Upadek Jerozolimy*, tłum. L. Rutowska, Warszawa 1999, s. 113.

3. ROK JUBILEUSZOWY – PROKLAMACJA WOLNOŚCI

Rok jubileuszowy to 50. rok następujący po 7 cyklach lat szabatowych. Ogłaszano go dźwiękiem *szofaru* (hebr. *jowel* – jubileusz pochodzi od określenia rogu barana) w dzień *Jom Kippur* (Dzień Pojednania) obchodzony jesienią 10 tiszri (wrzesień/październik). Od tego momentu rozpoczynał się proces realizacji tego roku¹¹. Rezygnowano z prac polowych i zbioru plonów, zbierano tylko to, co wyrosło spontanicznie (por. Kpł 25,12). Prawdopodobnie ze względu na kumulację czasu, w którym ziemia leżała odłogiem, bo w 49 r. zawsze wypadał rok szabatowy, a w 50 rok jubileuszowy, w czasach drugiej świątyni jubileusz obchodzono w cyklu 49-letnim. W ten sposób unikano ewentualnego niedoboru żywności ze względu na brak plonów przez dwa lata.

Jubileusz to czas „wyzwolenia” wszystkich mieszkańców Izraela. Oznaczało to uwolnienie od wszelkich zobowiązań i wynikających z nich zależności. W tym czasie powinno nastąpić uwolnienie z długów i wykup zadłużonych. W roku jubileuszowym ziemia wracała do swoich dawnych właścicieli, również w tym roku nie powinna być uprawiana (por. Kpł 25,11-13). Prawo jubileuszu przewidywało powrót wydziedziczonego Izraelity do swej własności rodzinnej i do rodu, od którego został odłączony:

Będzie to dla was jubileusz – każdy z was powróci do swej posiadłości i każdy powróci do swojej rodziny (Kpł 25,10).

W roku wyzwolenia niewolnicy pochodzący z Izraela odzyskiwali wolność (por. Kpł 25,54)¹². Uzasadnieniem dla idei uwolnienia zniewolonych stał się fakt wyzwolenia ludu z niewoli w Egipcie.

Jeśli brat z powodu ubóstwa sprzeda się tobie [...] będzie służyć tobie tylko do roku jubileuszowego. Wtedy wyjdzie od ciebie razem ze swymi dziećmi i wróci do swojej rodziny, do posiadłości swoich przodków. Bo oni są moimi niewolnikami, których wyprowadziłem z ziemi egipskiej (Kpł 25,39-42).

Wyzwolenie z Egiptu rozumiane było jako akt „wykupienia” Izraela przez Boga. Wszyscy Izraelici uwolnieni od niewoli w Egipcie stali się „niewolnikami” samego Boga. Nikogo bowiem nie byłoby stać na „odkupienie” Izraelity od Boga i na zapłacenie ceny, która przewyższałaby wartość Bożej interwencji wyzwalającej z niewoli w Egipcie. Dzięki tej motywacji rok jubileuszowy był czymś więcej niż tylko instytucją życia społeczno-gospodarczego. Chronił rodzinę jako podstawowy podmiot uczestniczący w relacji między Bogiem i Izraelem. Prawodawca biblijny bronił każdą rodzinę przed ubóstwem i rozbięciem, aby umocnić więź przymierza

¹¹ Por. L.H. Schiffman, *Jubileusz* [w:] *Encyklopedia biblijna*, s. 493.

¹² Por. H. Witczyk, *Czasy święte* [w:] *Życie religijne w Biblii*, red. G. Witaszek, Lublin 1999, s. 300 n.

między Bogiem i Izraelem. Każda rodzina, partycypując w darze ziemi i wolności, mogła korzystać z owoców przymierza¹³.

Idea przywiązania ziemi do działu należącego do danego pokolenia doprowadziła do zawierania małżeństw w ramach jednego pokolenia, tak by ziemia nie przechodziła z jednego pokolenia do innego, by przez małżeństwa nie nastąpiła kumulacja ziemi w ramach jednego pokolenia, co mogło prowadzić do dominacji i zniewolenia pokolenia słabszego. Jednak prawodawca dopuszczał możliwość przejścia własności poprzez małżeństwo, przez które kobieta wносиła posiadaną ziemię do nowej rodziny z innego pokolenia i w roku jubileuszowym ten nowy status ziemi był prawnie sankcjonowany (por. Lb 36,4).

Jubileusz był okazją do darowania win i otwarcia nowych relacji budowanych na zasadach sprawiedliwości. Był to czas, w którym należało dać szansę osobom zdegradowanym społecznie, by mogły powrócić do życia społecznego. Zniewoleni powinni stać się ponownie wolni, a ubodzy otrzymać szansę na podniesienie się ze swego ubóstwa dzięki anulowaniu długów.

4. JEZUS W NAZARECIE – PROKLAMACJA ZBAWIENIA

Jezus przybył do Nazaretu i w dzień szabatu udał się do synagogi. Jednak kontekst wystąpienia Jezusa sugeruje, że w tym przypadku nie chodzi o zwykły dzień szabatu, ale Wielki Szabat, którym nazywano dzień *Jom Kippur* otwierający rok jubileuszowy. Jezus odczytał połączone fragmenty z proroka Izajasza:

Duch Pański spoczywa na Mnie, ponieważ Mnie namaścił i posłał Mnie, abym ubogim niósł dobrą nowinę, więzieniom głosił wolność, a niewidomym przejrzenie; abym uciśnionych odsyłał wolnymi, abym obwoływał rok łaski od Pana (Iz 61,1 n.; 58,6).

Jezus zastosował zasadę egzegetyczną *gezerah szawa*, według której łączono dwa teksty ze względu na wspólne słownictwo lub idee i wydobywano z nich pełniejsze rozumienie albo wyciągano nowe przesłanie.

Tekst proroka Izajasza 58,6 jest uwieńczeniem refleksji nad istotą postu, który ma prowadzić do przemiany człowieka w relacjach społecznych. Autentyczny post nie jest zewnętrznym gestem, ale otwarciem na czynienie sprawiedliwości, która przechodzi w postawę miłosierdzia¹⁴. Należy zauważyć, że kontekst liturgiczny postawy pokuty i postu jest związany z dziesięcioma dniami od *Rosz ha-Szana* do *Jom Kippur*, zwanymi *Jamim Noraim* (Dni Grozy). Wówczas pokutujący

¹³ Por. tamże, s. 302.

¹⁴ Por. L. Stachowiak, *Księga Izajasza II-III 40-66 (Pismo Święte Starego Testamentu, IX/2)*, Poznań 1996, s. 262 n.

przypominał sobie grzechy i w czasie liturgii przebłagania podczas święta *Jom Kippur* prosił o miłosierdzie Boże.

Tekst proroka Izajasza 61,1-2 nawiązuje do idei popadnięcia w niewolę za długi, z których nie można się wyzwolić o własnych siłach, dlatego konieczna jest łaskawość Boga. Jak Hebrajczyk za zaciągnięte długi musiał się sprzedać w niewolę wierzycielowi, tak cały naród za długi niewierności został przez Boga poddany niewoli gospodarczej lub politycznej. Jeżeli w roku szabatowym niewolnicy zostawali uwolnieni, to i Stwórca wyznaczał czas – rok łaskawości na wzór roku szabatowego, w którym uwalniał swoich niewolników¹⁵.

Głęboko wierzone, że w czasie liturgii święta *Jom Kippur* w niebie otwarte są trzy księgi. W jednej zapisane są imiona tych, którzy nie podjęli pokuty, w kolejnej imiona tych, którzy uczynili niedoskonałą pokutę, a w księdze życia zapisane zostaną imiona usprawiedliwionych dzięki przebłaganiu krwią kozła ofiarnego wraz z liturgią dopełniającą wyrzucenie grzechów nałożonych na kozła wypędzanego poza obręb wspólnoty Izraela. W ten proces zbawczy wpisuje się liturgia ofiary Jezusa, która wypełniła starotestamentowy rytuał *Jom Kippur* i otworzyła drogę do odpuszczenia grzechów wszystkim pokutujących – tych, którzy z nadzieją uczestniczyli w liturgii starotestamentowej, i tych, którzy z wiarą przyjmują dar Jezusa (por. Hbr 10,1-18).

Ewangelista Łukasz prezentując Jezusa proklamującego w Nazarecie rok jubileuszowy – czas miłosierdzia, wpisał to wydarzenie w proces wyzwolenia ludzkości z grzechów¹⁶. Jezusowe zaproszenie do okazywania miłosierdzia spotkało się z uznaniem wśród zgromadzonych w synagodze, bo wpisało się w narrację przeżywanego co 50 lat jubileuszu. Jezus w swoim wystąpieniu rozwinął ideę miłosierdzia, nawiązując do działalności proroka Eliasza i Elizeusza w przestrzeni życia pogan i ukazał, że tak jak łaska Boża została ofiarowana wdowie z Sarepty Sydońskiej i Syryjczykowi Naamanowi, teraz wyzwolenie z grzechów obejmie całą ludzkość¹⁷. Proklamacja powszechnego wyzwolenia – zbawienia ludzkości z grzechów, natrafiła na opór i przeciw zgromadzonych:

Na te słowa wszyscy w synagodze unieśli się gniewem. Porwali Go z miejsca, wyrzucili z miasta i wyprowadzili aż na stok góry, na której ich miasto było zbudowane, aby Go strącić (Łk 4,28-29).

W ten sposób zgromadzeni w synagodze jednomyślnie uznali, że Jezus zgrzeszył, bowiem ogłaszając zbawienie dla wszystkich ludzi, wystąpił przeciwko

¹⁵ Por. P. Klimek, „Rok łaski” i „Dzień pomsty” w Iz 61,2a, „Studia Loviciensia. Łowickie Studia Teologiczne” 1999, nr 1, s. 19.

¹⁶ Por. C.F. Evans, *Saint Luke* [w:] *TPI New Testament Commentaries*, London – Philadelphia 1990, s. 271.

¹⁷ Por. I.H. Marshal, *The Gospel of Luke. A Commentary on the Greek Text* [w:] *The New International Greek Testament Commentary*, Grand Rapids 1989, s. 188.

przymierzu zawartemu między Bogiem a Izraelem. Według ówczesnego zwyczaju należało wyrzucić grzech wraz z grzesznikiem poza obręb miasta. Tak czyniono w wielu kulturach ówczesnego świata¹⁸, w Izraelu w zastępstwie człowieka poza obręb miasta świętego – Jerozolimy w czasie święta *Jom Kippur* wypędzano koźła ofiarnego. W tej konwencji ewangelista Łukasz przedstawił Jezusa, który był w drodze do Jerozolimy, by przyjąć ludzkie grzechy i zostać za nie złożonym w ofierze na wzgórzu Golgoty. Skała, na której stał Jezus poza Nazaretem zapowiada skałę, na której stanie krzyż. Będzie to chwila wyzwolenia ludzkości z grzechów, a w konsekwencji otworzy się droga do nieba, o czym usłyszał grzesznik – przestępca korzystający z miłosierdzia: „dzis ze mną będziesz w raju” (Łk 23,43).

Ewangelista Łukasz w opis procesu Jezusa wplótł wątek odesłania Jezusa do Heroda Antypasa, który rozkazał ubrać Jezusa w lśniący płaszcz, przypominający szaty arcykapłana sprawującego liturgię święta *Jom Kippur*. Jezus stał się arcykapłanem, który sam sprawuje liturgię odpuszczenia grzechów. Ewangelista Jan przywołał słowa arcykapłana Kajfasza, który wypowiedział sentencję wyroku:

Lepiej jest dla was, gdy jeden człowiek umrze za lud, niż miałby zginąć cały naród (J 11,49).

Kajfasz stał się ofiarnikiem, który zadaje śmierć ofierze, by ocalić żyjących¹⁹. Proces Jezusa z dużym prawdopodobieństwem odbył się w byłym pałacu Heroda Wielkiego, gdzie rezydował Piłat. Jezus po procesie został wyprowadzony bramą poza mury miasta jak kozioł ofiarny, był wyśmiewany, bity, szadzony. Jak kozioł ofiarny niósł grzechy, które społeczność wyrzucała poza obręb swojego życia. Zgromadzony lud nieświadomie uczestniczył w liturgii odpuszczenia grzechów przez Jezusa, który wziął je na siebie, by uwolnić ludzkość od skutków grzechu, czyli przywrócić obraz Boży w człowieku.

Ewangelista Łukasz w konwencji swojej Ewangelii wyeksponował ideę jubileuszu, który jest otwarciem miłosierdzia Bożego w Jezusie Chrystusie. Jezus zaprasza do wejścia w czas jubileuszu – czas wyzwolenia z grzechów poprzez akt skruchy, przyznania się do winy, tak jak uczynił to marnotrawny syn (por. Łk 15,11-32), jak uczynił to przestępca ukrzyżowany obok Jezusa. Jezus zaprasza także swoich wyznawców do postawy miłosierdzia wobec potrzebujących. Miłosierny Samarytanin, pogardzany przez Żydów, być może legionista²⁰, stał się

¹⁸ Warto zauważyć, że w Grecji w kulcie Dionizosa znano zwyczaj składania w ofierze człowieka, którego później zastąpiono kozłem ofiarnym. Por. J. Molenda, *Ofiary z ludzi od faraonów do Wikingów*, Warszawa 2013, s. 79-84.

¹⁹ Por. R. Girard, *Kozioł ofiarny*, tłum. M. Goszczyńska, Łódź 1987, s. 165.

²⁰ Na drodze między Jerychem i Jerozolimą znajdowała się twierdza Kypros. Jeśli pobitym przy drodze był Żyd, a jest to bardzo prawdopodobne, a pomagającym Samarytanin, i to udający się na służbę do twierdzy legionista, to mamy olbrzymi kontrast społeczno-kulturowy, ponieważ Żydzi i Samarytanie byli wówczas skonfliktowani i darzyli się nienawiścią. Kontrast wzmacnia służba Samarytanina na rzecz okupanta rzymskiego. Przełamanie przez Samarytanina barier kulturowych,

szczególным przykładem okazywanego miłosierdzia. Wieńcząc opowieść o trosce wykazanej przez Samarytanina wobec pobitego, co było wyrazem postawy miłosierdzia, Jezus wezwał wszystkich swoich wyznawców do analogicznej postawy: „Idź i ty czyn podobnie!” (Łk 10,37).

KONKLUZJA

Ideę roku jubileuszowego próbowała realizować pierwotna wspólnota chrześcijańska, wzajemnie wspierając się w sprawach materialnych, tak że Łukasz mógł stwierdzić: „nikt nie cierpiał niedostatku” (Dz 4,34). To stwierdzenie jest wyzwaniem realizowanym przez kolejne pokolenia wyznawców Chrystusa, którzy ciągle są zapraszani do dzielenia się dobrami materialnymi z bardziej potrzebującymi. Idea roku jubileuszowego zaprasza do ciągłego uwalniania naszych bliźnich od zależności materialnej, która zniewala wzajemne relacje. Budowanie zatem stosunków społecznych powinno się opierać na zasadach, w których każdy człowiek może tworzyć swoją przestrzeń wolności w oparciu o dochody, które pozwalają mu godnie żyć.

Rok jubileuszowy przypomina również o trosce wobec tych, którzy nie mogą się utrzymać z pracy własnych rąk, bo są schorowani lub w są podeszłym wieku. Każdy wyznawca Chrystusa, tak jak wcześniej Hebrajczyk, został zaproszony do zabezpieczenia losu tych, którzy z różnych przyczyn materialnych lub duchowych nie mogą się zatroszczyć o swoje życie.

Rok jubileuszowy ma również wymiar ekologiczny – w tym roku odpoczywała ziemia i zwierzęta, które służyły pracą człowiekowi. Czas jubileuszu to okazja do refleksji nad eksploatacją dóbr ziemi. Niejednokrotnie posiada ona we współczesnym świecie charakter rabunkowy, tak jakby jej owoce miały zapewnić pomyślność tylko jednemu pokoleniu. Zatem warto stawiać współczesnemu człowiekowi pytanie, czy dobra, które nabywa, są rzeczywiście konieczne i istotne dla jego życia? Czy wszystkie produkty żywnościowe są właściwie szanowane? Czy w kompozycji zakupów człowiek współczesny kieruje się kryterium umiaru? Te i inne pytania mogą się pojawić w medytacji nad czasem jubileuszu, by eksploatacja ziemi była wpisana w Boży plan czynienia jej poddaną człowiekowi, który z natury przez Boga został wyposażony w rozumność.

Rok jubileuszowy jest również czasem uświadomienia człowiekowi, że w naturę ludzką u zarania dziejów wdarł się wirus zła, w teologii nazywany grzechem pierworodnym. Zniekształcona została rozumność człowieka, któremu trudno odróżnić prawdę od fałszu. Deformacji uległa również wola ludzka, która ma problemy z określeniem granicy między dobrem i złem i nawet gdy odnajdzie

by okazać miłosierdzie, jest zaproszeniem do przełamywania poprzez dzieje wielu uprzedzeń wobec ludzi odmiennych kulturowo.

dobro, ma trudność w podążaniu za nim. Nieuporządkowaniu został poddany aspekt ludzkich uczuć, w których miłość często naznaczona jest egoizmem. Zachwiana została również droga wieczności, do której człowiek został powołany już w akcie stwórczym. Proces usuwania skutków wirusa niszczącego naturę ludzką rozpoczął się w darze odkupienia ludzkości w Jezusie Chrystusie.

Jubileusz to czas otwarcia się na naprawę ludzkiej natury, czas na skorzystanie z wyzwolenia z grzechów zniekształcających życie ludzkie! Korzystając z miłosierdzia Bożego, jesteśmy zaproszeni do okazywania miłosierdzia bliźnim w dwóch wymiarach. W pierwszym wymiarze darujemy winy tym, którzy zawinili wobec nas, o czym przypomina nam modlitwa, której nauczył nas Jezus (por. Mt 6, 12; Łk 11,4). W drugim wymiarze okazywanego miłosierdzia w roku jubileuszowym jesteśmy zaproszeni do zintensyfikowania naszego wsparcia dla ludzi potrzebujących, dotkniętych jakimikolwiek problemami życiowymi.

BIBLIOGRAFIA

- Bosak P.C., *Święta i uroczystości Izraelitów. Leksykon*, Kraków 2023.
- Evans C.F., *Saint Luke* [w:] *TPI New Testament Commentaries*, London – Philadelphia 1990.
- Flawiusz Józef, *Antiquitates Judaicae (Dawne dzieje Izraela)*, tłum. Z. Kubiak, J. Radożycki, red. E. Dąbrowski, Poznań – Warszawa – Lublin 1962.
- Girard R., *Kozioł ofiarny*, tłum. M. Goszczyńska, Łódź 1987.
- Grant M., *Dzieje dawnego Izraela*, Warszawa 1991.
- Kameraz-Kos N., *Święta i obyczaje żydowskie*, Warszawa 1997.
- Klimek P., „Rok łaski” i „Dzień pomsty” w *Iz 61,2a*, „Studia Loviciensia. Łowickie Studia Teologiczne” 1999, nr 1, s. 17-23.
- Marshall I.H., *The Gospel of Luke. A Commentary on the Greek Text* [w:] *The New International Greek Testament Commentary*, Grand Rapids 1989.
- Molenda J., *Ofiary z ludzi od faraonów do Wikingów*, Warszawa 2013.
- Prigent P., *Upadek Jerozolimy*, tłum. L. Rutowska, Warszawa 1999.
- Sartre M., *Wschód rzymski. Prowincje i społeczeństwa prowincjonalne we wschodniej części basenu Morza Śródziemnego w okresie od Augusta do Sewerów (31 r. p.n.e.-325 r. n.e.)*, tłum. S. Rościcki, Wrocław – Warszawa – Kraków 1997.
- Schiffman L.H., *Droga szabatowa* [w:] *Encyklopedia biblijna*, red. P.J. Achtemeier, Warszawa 1999, s. 1173-1174.
- Schiffman L.H., *Jubileusz* [w:] *Encyklopedia biblijna*, red. P.J. Achtemeier, Warszawa 1999, s. 493.
- Stachowiak L., *Księga Izajasza II-III 40-66 (Pismo Święte Starego Testamentu, IX/2)*, Poznań 1996.
- Tronina A., *Księga Kapłańska (Nowy Komentarz Biblijny)*, Częstochowa 2006.
- Vries S.P. de, *Obrzędy i symbole Żydów*, Kraków 1999.
- Witczyk H., *Czasy święte* [w:] *Życie religijne w Biblii*, red. G. Witaszek, Lublin 1999, s. 287-306.

Streszczenie: Człowiek stworzony na obraz i podobieństwo Boże (por. Rdz 1,27) posiada świadomość upływającego czasu i potrafi spoglądać na swoje życie z perspektywy wieczności. W akcie stwórczym został powołany do czynienia sobie ziemi poddaną (por. Rdz 1,18), co oznacza powołanie do rozwoju cywilizacyjnego i kulturowego. W jego naturę wdarł się jednak wirus destrukcyjny, w teologii nazywany grzechem pierworodnym, który sprawił, że zaczął on wykorzystywać czas i przestrzeń w sposób nieuporządkowany. Grzech ludzkiej pychy może prowadzić do zniewolenia drugiego człowieka poprzez ograniczenie możliwości jego poruszania się w przestrzeni i swobodnego dysponowania czasem. Ludzie na drodze postępu cywilizacyjnego mają pokusę wykorzystania ponad miarę zależnego od nich świata zwierząt i uprawianej ziemi. W celu przeciwdziałania nadmiernemu eksploatowaniu ziemi, zwierząt i sił ludzkich we wspólnocie Hebrajczyków ukształtowały się obchody szabatu, roku szabatowego i roku jubileuszowego. Człowiek powinien uświadomić sobie, że nie jest bezwzględnym władcą czasu, przestrzeni, zwierząt i innych ludzi. Oderwanie się od aktywności w siódmym dniu tygodnia, w siódmym roku i co 50 lat pozwala uporządkować własne życie, relacje z innymi, światem zwierząt i zagospodarowywaną ziemią. Człowiek sam powinien poczuć się wolny, obdarzyć innych wolnością, uszanować świat zwierząt i wprowadzić postawę umiaru w eksploatację ziemi (wymiar ekologiczny). W Nowym Testamencie Jezus akcentuje wyzwolenie z grzechu, który jest źródłem wszelkiego zniewolenia. Człowiek doświadczający w swej pokorze darowania win od Boga powinien przyjąć postawę pojednania z drugim i okazywania miłosierdzia, które przywraca mu godność.

Słowa kluczowe: jubileusz, szabat, rok szabatowy, grzech pierworodny, zniewolenie, harmonia życia.